

K PROBLÉMU EVROPSKÉ BEZPEČNOSTI

LADISLAV LÍSKA

Přes všechny ohromné změny, veliké přesuny a nové skutečnosti, ke kterým došlo ve světě vývojem po druhé světové válce, zůstává Evropa i nadále do jisté míry v klíčovém postavení, zejména z hlediska zachování světového míru.¹⁾

Rozpoutání válečného konfliktu v Evropě by za současných podmínek mělo s největší pravděpodobností za následek válečné střetnutí nesmírně ničivých účinků. Na evropském kontinentu stojí totiž bezprostředně proti sobě dvě největší vojenská seskupení světa, z nichž každé má v bojové pohotosti téměř tři milióny vojáků vybavených nejmodernější vojenskou technikou, jejíž nejpodstatnější součástí jsou jaderné zbraně.²⁾

Potenciální možnost rozpoutání konfliktu nedozírných následků, zvláště nedopatřením či falešnou kalkulací, podstatně zvyšují nebezpečí a rizika, vyplývající z nevyřešených politických problémů, z existujících ohnisek napětí, z politiky některých států. Politická labilita citelně snižuje bezpečnost v Evropě.

Základním nevyřešeným problémem v Evropě je německá otázka, která je v jistém smyslu jádrem evropské bezpečnosti. Z německého území již dvakrát vzešla jiskra světového požáru. V německé otázce jsou zájmově angažovány hlavní světové velmoci a řada evropských zemí, zejména sousedů Německa. Německo leží uprostřed Evropy a samo disponuje významným hospodářským a technickým potenciálem a stále rostoucí vojenskou silou. Skutečnost, že se nepodařilo z hlediska evropské bezpečnosti uspokojivě vyřešit německý problém a uzavřít mírovou smlouvu s Německem, působí velmi rušivě na vývoj mezinárodních vztahů, citelně brání nastolení trvalého míru.

Problematika Německa a evropské bezpečnosti tvoří tedy z určitého hlediska jeden celek. Jako červená nit se táhne celým poválečným vývojem. Přitom v různých obdobích s různou intenzitou vystupuje do popředí světové politiky. Nejvýrazněji tomu tak doposud bylo zejména v letech 1945—1947, 1952—1955 a 1958—1961.

V prvním období bezprostředně po válce se zdálo, že existují dokonce mimořádně příznivé podmínky pro zajištění míru a bezpečnosti v Evropě. Hitlerovské Německo, hlavní hrozba míru a evropské bezpečnosti v období mezi oběma světovými válkami, bylo v troskách, leželo bezmocně u nohou vítězů. Na konferenci v Postupimi se vítězným velmocem protihitlerovské koalice podařilo dosáhnout zásadní dohody o cílech a postupu vůči poraženému Německu. Bylo dohodnuto, že Německo má být přebudováno v mírumilovný, demokratický stát, z jehož území musí být natrvalo vyloučena jakákoli hrozba agrese vůči evropským zemím. Tento požadavek byl — a zůstává — základním požadavkem evropské bezpečnosti.³⁾

1) Srv. Materiály XXIII. sjezdu KSSS, zejména zprávu ÚV KSSS a diskusní vystoupení A. Gromyky, Pravda 30. 3. 1966 a 2. 4. 1966.

2) Blíže viz publikaci londýnského Institut for Strategic Studies, *The Military Balance 1965—1966*, London 1965.

3) Texty dokumentů a bližší informace Hajdú-Liska-Šnejdárek, *Německá otázka 1945—1963*, Dokumenty a materiály, Praha 1964. Dále *Meždunarodnyje otnošenija posle 2. mirovoj vojny*, 1. díl, Moskva 1960; H. Feis, *Between War and Peace. The Postdam Conference*, Princeton 1960 ad. Viz též V. Kotyk, *Postupim a dnešek*, Praha 1960.

Vytvořit takové jednotné Německo a uzavřít s ním mírovou smlouvu se však nepodařilo. Místo toho rozpoutaly západní velmoci v čele s USA tzv. studenou válku proti pokrokovému vývoji v zemích východní a jihovýchodní Evropy. Německo se přitom stalo jednou z významných figur na šachovnici rozporů mezi hlavními světovými velmocemi — USA a SSSR.

Vzhledem k tomu, že reálná situace a poměr sil vylučovaly, aby se imperia- listické síly zmocnily celého Německa, nastoupily USA za aktivní účasti před- stavitelů určité části německé buržoazie rozhodný kurs na rozdělení Německa, přičemž jejich politika v německé otázce tvořila organickou součást jejich celkové politiky vůči západní Evropě. Západnímu Německu byla v ní přiznána úloha hlavní základny amerického předmostí v západní Evropě.⁴⁾

Současně s tím počaly USA budovat v západní Evropě uzavřené vojensko- politické seskupení v podobě NATO. Opětne vyzbrojení západního Německa a jeho účast v NATO byla od samého počátku, jak potvrzují i západní prameny, jenom otázkou času a způsobu provedení.⁵⁾

Tento trend vývoje představoval vážné ohrožení evropské bezpečnosti a me- zinárodního míru. Socialistické země v čele s SSSR se jej snažily od samého počátku zastavit. Úsilí politiky socialistických zemí bylo zvláště intenzivní v období 1952—1955, kdy se nebezpečí opětného vyzbrojení západního Německa a jeho začlenění do Severoatlantického paktu stalo zcela reálným.

Počátkem roku 1952 předložila sovětská vláda návrh hlavních zásad mírové smlouvy s Německem. Sovětský návrh vycházel z předpokladu, že mírová smlouva bude uzavřena s jednotným demokratickým a mírumilovným němec- kým státem v rámci hranic stanovených v Postupimské dohodě. Ustanovením zásadního významu byl požadavek vojenské neutrality jednotného Německa, který odpovídal nejen objektivním potřebám a dané situaci, ale i představám z doby podmíněné spolupráce velmocí protihitlerovské koalice.⁶⁾

Na berlínské konferenci čtyři velmoci doplnil Sovětský svaz návrh na uza- věření mírové smlouvy s Německem návrhem smlouvy o celoevropské bezpeč- nosti, návrhem na vytvoření systému kolektivní bezpečnosti v Evropě, kterého by se zúčastnilo i jednotné, neutralizované Německo.⁷⁾

Západní mocnosti, v jejichž politice se stále citelněji projevoval západoně- mecký vliv, odmítly ustoupit od své koncepce vyzbrojení západoněmeckého státu v rámci atlantické aliance. Protisovětská, antičkomunistická hlediska měla přednost před požadavky celoevropské bezpečnosti.⁸⁾

V den 10. výročí bezpodmínečné kapitulace totálně poraženého hitlerovského Německa byla Německá spolková republika — obnovený stát německého

⁴⁾ Srv. J. F. Dulles *War or Peace*, New York 1950, str. 102—104, 156—220; K. G. Snyder - E. S. Furniss *American Foreign Policy, Formulation, Principles and Program*, New York 1959, str. 692.

⁵⁾ Srv. H. S. Truman *Years of Trial and Hope 1946—1953* London 1955, díl 2, str. 263. Též A. Buchan - P. Windsor, *Sicherheit für Europa*, Frankfurt/M. 1963.

⁶⁾ Na konferenci Rady ministrů zahraničních věcí v létě 1946 v Paříži předložil Byrnes návrh zvláštní smlouvy o demilitarizaci a neutralizaci Německa. O tom a so- větské reakci viz blíže cit. d. Hajdú - Líska - Šnejdárk, str. 115—127; cit. d. *Měždunarodnyje otnošenija*, 1. díl str. 462—463; A. Buchan - P. Windsor, cit. d., str. 37—39. Text sovětského návrhu z 10. 3. 1952 viz cit. d. Hajdú - Líska - Šnej- dárek, str. 300—302. K západnímu a západoněmeckému stanovisku srv. blíže cit. d. Buchan - Windsor, str. 43—52.

⁷⁾ Texty dokumentů viz cit. d. Hajdú - Líska - Šnejdárk, str. 327—334.

⁸⁾ Blíže viz P. Weymar, *Konrad Adenauer. Die autorisierte Biographie*, Mnichov 1955, str. 55—57; cit. d. Dulles, str. 158; A. Eden, *Full Circle, The Memoirs*, Lon- don 1960, str. 66—67. Srv. též P. Sethe, *Zwischen Bonn und Moskau*, Frankfurt/M. 1956, str. 64—65. B. Meissner, *Russland, die Westmächte und Deutschland*, Hamburg 1953, str. 294.

Imperialismu a militarismu, který se sám považuje za nástupce třetí říše — slavnostně přijata za 14. člena NATO. V odpověď na to podepsaly evropské socialistické země obrannou Varšavskou smlouvu. V Evropě vznikla nová situace. Evropa se prakticky rozpadla do dvou nepřátelských vojenskopolitických seskupení, přičemž každý z obou německých států patřil do jednoho z nich.

Na první místo zájmu světové politiky nastoupila otázka, jak se vyrovnat s novým stavem věcí. Výrazem této starosti se stala ženevská schůzka šéfů vlád čtyř velmocí v létě 1955, jejímž hlavním závěrem bylo uznání primátu problému bezpečnosti před německým sjednocením.⁹⁾

Avšak další jednání ani vývoj nevedly k podstatnějšímu pokroku v posílení evropské bezpečnosti. Naopak, západní velmocí zřetelně ustoupily od pozic rysujících se na schůzce šéfů vlád.¹⁰⁾

Koncem padesátých let došlo k podstatné změně ve světové situaci. Sovětskému svazu se podařilo v důsledku úspěchů na poli raketové techniky vyrovnat strategickou převahu Američanů. Území USA se stalo bezprostředně zranitelným jadernými zbraněmi.

Tato skutečnost vedla k určitému přehodnocování americké zahraniční politiky, zejména v relaci vůči Sovětskému svazu. Vyloučit riziko atomového konfliktu se Sovětským svazem se jevílo jedním ze základních požadavků bezpečnosti USA. Krach dosavadní politicko-strategické koncepce USA, tzv. politiky z pozice síly, založené na předpokladu trvalé strategické převahy USA ve světovém měřítku, se stal zcela zřejmým.¹¹⁾

V této situaci, na přelomu let 1958—1959, rozvinul Sovětský svaz novou iniciativu na posílení evropské bezpečnosti. Jejím cílem byla likvidace pozůstatků druhé světové války, odstranění potenciálního nebezpečí vzniku ozbrojeného válečného konfliktu na německém území.¹²⁾

Ani k uzavření mírové smlouvy s Německem, ani k přijetí nového statutu západního Berlína pro odpor západních velmocí a bonnských vládnoucích kruhů nedošlo. Ženevská konference ministrů zahraničních věcí, která se na jaře 1959 touto problematikou po několik týdnů zabývala, konkrétní pozitivní výsledky nepřinesla. Ovšem již fakt, že na tomto fóru zasedaly se stejným statutem i delegace obou německých států, představoval velký diplomatický a politický úspěch zahraniční politiky socialistických států.¹³⁾

Nejzávažnějším úspěchem v rámci sovětské iniciativy bylo vytyčení státní

⁹⁾ Eden dokonce na konferenci předložil návrh na vytvoření zárodku bezpečnostního systému v Evropě ve formě tzv. paktu pěti mocností. Návrh vycházel z předpokladu, že v počáteční fázi by i nadále existovala obě vojenskopolitická seskupení v Evropě. Šéfové vlád při svých jednáních nevyklučovali možnost pokroku při zajištění evropské bezpečnosti i při dočasné trvajícím rozdělení Německa, zejména pak, že jakékoli jednání o opětném sjednocení Německa musí vycházet ze skutečnosti, tj. z existence dvou německých států. Srv. J. Žukov, *Probléma jevropskevo mira i bezopasnosti*, Meždunarodnaja žižň 6/1965; též cit. d. Buchan - Windsor, str. 50—52 a E. Deuerlein, *Konferenzen über Deutschland*, Politische Meinung, č. 106/65.

¹⁰⁾ Srv. ženevskou konferenci ministrů zahraničních věcí čtyř velmocí na podzim 1955. Texty dokumentů viz cit. d. Hajdú - Líška - Šnejdárk, str. 408—425. V letech 1956—1958 se však objevila řada neoficiálních návrhů, zejména na tzv. uvolnění (disengagement). Takové návrhy předložili — většinou formulované jen jako myšlenky — např. Gaitskell, Kennan, Mansfield, ze západních Němců např. Mende, který již tehdy mj. žádal vytvoření celoněmeckých orgánů. Podobně i Friedensburg. Některé návrhy z naší strany viz cit. d. Hajdú - Líška - Šnejdárk, str. 458 až 461, 462—464.

¹¹⁾ Srv. J. F. Kennedy, *The Strategy of Peace*, New York 1960, str. 11—12.

¹²⁾ Texty dokumentů viz cit. d. Hajdú - Líška - Šnejdárk, str. 492.

¹³⁾ Blíže viz Líška - Mareš - Slavík, *Uzavřít mírovou smlouvu s Německem*, Praha 1961, zejména str. 104—145. Texty dokumentů viz cit. d. Hajdú - Líška - Šnejdárk, str. 520—546.

hranice NDR v Berlíně, které bylo provedeno v srpnu 1961 po předcházejícím setkání vedoucích představitelů SSSR a USA. Toto opatření velmi citelně oslabilo význam západního Berlína jako „frontového města“ a značně přispělo k upevnění NDR a posílení jejího vnitroněmeckého i mezinárodního prestyže. Vytyčení státních hranic uvnitř Berlína demonstrovalo celému světu sílu socialistických zemí. Berlínská „zeď“ se stala výrazným symbolem krachu „politiky z pozice síly“ a svým způsobem přispěla k upevnění evropské bezpečnosti, k stabilizaci situace v Evropě.¹⁴⁾

Tyto skutečnosti, podpořené navíc pocity z atomové konfrontace v otázce Kuby v r. 1962, ještě více prohloubily proces přehodnocování v západních zemích. Stalo se zřejmým, že je třeba počítat s dlouhodobou perspektivou existence států s různým společenským zřízením, dospět k jisté normalizaci vztahů uvnitř Evropy.¹⁵⁾

Tak byla otevřena cesta politice mírového soužití, prosazované důsledně Sovětským svazem a jeho spojenci. Realizace této politiky je ovšem velmi složitým procesem. Především proto, že politika mírového soužití má mnoho vlivných a houževnatých odpůrců přímo ve vládních kruzích na Západě, jak o tom výrazně svědčí zejména politika NSR v německé otázce a americká agrese ve Vietnamu. Navíc si řada významných i méně významných činitelů v imperialistických zemích představuje politiku mírového soužití jako nevhodnější nástroj k oslabení až rozvrácení socialistického tábora za současných podmínek. Tedy, že pod heslem politiky mírového soužití se bude fakticky — pouze změněnými prostředky a metodami — pokračovat ve studené válce proti socialismu.¹⁶⁾

Nicméně, přes všechny tyto obtíže, si politika mírového soužití jako objektivní historická nutnost kleslí cestu vpřed. V této souvislosti se i otázka evropské bezpečnosti, pokroku při jejím řešení, dostává v současné době do relativně příznivější polohy. Hlavním důvodem toho je oboustranný zájem na vyloučení rizika atomového střetnutí, jakož i na rozvoji vztahů v celoevropském měřítku.

* * *

Možno říci, že dnes není hlavním problémem otázka, zda se vůbec pokusit celoevropskou bezpečnost a spolupráci posílit a rozvinout. Jen vyslovení nepřátelů mezinárodního soužití se odvažují proti této myšlence vystoupit. Takové síly existují především v USA a v Evropě pak v západním Německu, avšak i ony musí brát ohled na všeobecný trend v evropském veřejném mínění, které si celkem jednoznačně přeje upevnění evropské bezpečnosti, zejména pak rozvoj vztahů mezi zeměmi východní a západní Evropy bez ohledu na různost společenského zřízení.

Rozdíl, a to závažné, někdy zasahující i samu podstatu problému, jsou ovšem v názorech, jak, jakou cestou postupovat při řešení otázky celoevropské bezpečnosti a spolupráce. Je zde řada složitých problémů. Hlavními se však zdají být především dvě otázky. První zní: jaký je současný vzájemný vztah

¹⁴⁾ Mende např. hodnotil situaci takto: „Zeď nám otevřela oči — dvanáct let německé poválečné politiky vedlo do slepé uličky.“ *Informační bulletin o otázkách německého imperialismu*, ÚMPE, 5/1965.

¹⁵⁾ Srv. J. W. Fulbright, *Old Myths and New Realities*, London 1965; Zb. Brzezinski, *Alternative to Partition. For a Broader Conception of American Policy in Europe*, New York 1965; G. Kennan, *Polycentrism and Western Policy*, Foreign Affairs, January 1964 ap.

¹⁶⁾ Srv. Ruskův výklad v zahraničním výboru US senátu 13. 5. 1964, *Bulletin of State department* č. 1292.

německé otázky a problému evropské bezpečnosti? Druhá je institucionálního rázu: jakým systémem zajistit evropskou bezpečnost?

V první otázce se dají názorové rozdíly rozdělit zhruba do dvou základních skupin. Jednak se zastává stanovisko, že evropskou bezpečnost nelze upevnit bez předchozího vyřešení německé otázky cestou sjednocení Německa, které se přitom zjednodušeně chápe jako likvidace Německé demokratické republiky.¹⁷⁾

Tato pozice znamená v praktických důsledcích zablokování možnosti jakéhokoliv pokroku jak v německé otázce, tak i v otázce celoevropské bezpečnosti a spolupráce. V podstatě je to politika udržování mezinárodního napětí a ovzduší nedůvěry. Do této skupiny je možno zařadit i stanoviska silně se projevující zejména v západoněmeckých vládnoucích kruzích, totiž že německého sjednocení není sice možno dosáhnout izolovaně od celoevropského řešení, že však jakýkoliv podstatnější pokrok na poli evropské bezpečnosti a spolupráce musí být nerozlučně spojen (junktimován) s pokrokem v německé otázce (pochopitelně podle bonnských představ), nebo přinejmenším nesmí zhoršit základní pozice revanšistické koncepce NSR.¹⁸⁾

S ohledem na stav věcí, reálné možnosti a objektivní potřeby evropských zemí však nabývají stále více váhy názory na řešení evropského problému, které je možno zařadit do druhé základní skupiny. Zde je možno nalézt pochopitelně stoupence nejružnějších, až protichůdných názorů na konečné řešení německé otázky. Základní shoda názorů však spočívá především v tomto: uznává se, že stabilní celoevropskou bezpečnost není možno natrvalo zajistit na základě německého rozdělení. Avšak současně se zdůrazňuje, že postup musí směřovat od méně složitějšího ke složitějšímu. A protože problém německého sjednocení patří nesporně k těm nejsložitějším z celé i tak nanejvýš komplikované německé problematiky, je třeba jeho řešení považovat za perspektivní, cílový úkol. Nesmí bránit v řešení naléhavých aktuálních problémů na poli evropské bezpečnosti a spolupráce a vyřešit si jej musí především sami Němci. Evropské národy mohou tomuto úsilí jen napomoci a to právě rozvojem své spolupráce a upevňováním bezpečnosti v celoevropském měřítku. V tom spočívá tzv. interdependence mezi německou otázkou a celoevropskou problematikou v současné etapě vývoje. Tedy přes celoevropskou bezpečnost a spolupráci dospět i ke konečnému řešení německého problému.¹⁹⁾

Takovýto názorový přístup však nikterak neznamená, že by německá otázka přestala být aktuálním problémem světové politiky. Vycházíme-li totiž z představy, že základním obsahem německé otázky není rozdělení Německa, ale vyloučení nebezpečí nového útoku z německého území či, jak se někdy uvádí, otázka míru či války, pak je zřejmé, že nanejvýš aktuální jsou právě takové závažné aspekty německého problému, jako je otázka atomového vyzbrojování NSR či vztahy obou německých států.²⁰⁾

A nyní k otázce systému evropské bezpečnosti. Skutečnost je taková, že v Evropě existují dvě vojenskopolitická seskupení. Tyto aliance vznikly v určité historické situaci, v době tzv. studené války, avšak i dnes představují — v po-

¹⁷⁾ Srv. V. Guttenberg, *Wenn der Westen will. Plädoyer für eine mutige Politik*; J. F. Strauss, *The Grand Design*, London 1965; D. Acheson, *Decision or Drift*, Foreign Affairs, January 1966.

¹⁸⁾ Srv. tzv. mřrovou nřtu NSR a projev Erharda, Bulletin des Presse- und Informationsamtes der Bundesregierung, 24. 3. 1966. Těž E. Majonica, *Deutsche Aussenpolitik*, Stuttgart 1965, zejména str. 55—91 a G. Schröder, *Germany looks at Eastern Europe*, Foreign Affairs, October 1965.

¹⁹⁾ Srv. projevy de Gaulla 1964—1966, statě a přednášky R. Augsteina (Spiegel), komentáře a úvahy M. Dönhoffové (Zeit). Z naší strany návrh vlády NDR na zajištění evropské bezpečnosti, Neues Deutschland 23. 1. 1966.

²⁰⁾ Srv. Gromykovu diskusní vystoupení na XXIII. sjezdu KSSS, Rudé právo 3. 4. 1966.

hledu svých účastníků — bezpečnostní systémy, dílčí, regionální povahy. Strategická rovnováha sil mezi těmito seskupeními, založená především na tzv. atomovém patu mezi USA a SSSR, vytváří relativní stabilitu v Evropě.

Je třeba podtrhnout, že tu jde jen o relativní stabilitu, stabilitu založenou totiž na úspěších ve zbrojení obou stran, tedy v podstatě na závodech ve zbrojení. Navíc tu bezprostředně proti sobě stojí miliónové armády vyzbrojené nejničivějšími zbraněmi. Je tedy zřejmé, že takovýto stav věci nemůže představovat natrvalo uspokojivé řešení bezpečnosti na evropském kontinentu. Proto socialistické země usilují o všeobecné a úplné odzbrojení, o vytvoření systému *celoevropské bezpečnosti*.²¹⁾

Bylo by však nereálné domnívat se, že těchto cílů je možno dosáhnout jednorázovou akcí, nějakým novým vydáním návrhu smlouvy o celoevropské bezpečnosti. Půjde zde zřejmě o dlouhodobý, složitý proces. Proto hlavní pozornost například při odzbrojovacích jednáních je dnes soustředěna na dílčí opatření. To platí stejně i pro evropskou bezpečnost, která je s problematikou odzbrojení nerozlučně spjata.

Vývoj nepovede zřejmě přes okamžitou likvidaci existujících vojenskopolitických seskupení, nýbrž půjde spíše cestou dohody o řadě opatření, která by zmírnila rizika konfliktu, zabránila vytváření nových nebezpečných ohnisek, pomohla obnovit a posílit mezinárodní důvěru. Tedy přes taková opatření, jako byla moskevská dohoda o částečném zastavení zkoušek s jadernými zbraněmi, či může být dohoda o nerozšiřování jaderných zbraní nebo zabránění nenadálému útoku ap. Přitom bude hrát stále závažnou úlohu otázka tzv. strategické rovnováhy.

To znamená, že nový bezpečnostní systém v Evropě se bude v případě příznivého mezinárodního vývoje vytvářet s největší pravděpodobností jako systém dílčích opatření v lůně starého „bezpečnostního“ systému, který představují obě vojenskopolitická seskupení v Evropě. Současně vedle prvků „odstrašení“ se budou ve vztazích mezi národy východní a západní Evropy stále více prosazovat i faktory spojující, „kooperativní“. A naprosto není vyloučeno, že řada dílčích konkrétních opatření na úseku celoevropské bezpečnosti, bude-li zejména navíc doprovázena rozvojem celoevropské spolupráce, zejména hospodářské, která má i z hlediska bezpečnosti zásadní význam, povede postupně k situaci, kdy dosavadní seskupení se vývojem „přežijí“ a budou nahrazena zcela novými formami, systémem celoevropské bezpečnosti.

S ohledem na strategický význam Evropy a její místo ve vztazích mezi oběma atomovými supervelmocemi to prakticky znamená, že řešení základních otázek evropské bezpečnosti je nemožné nejen bez SSSR, jehož účast jako evropské země je samozřejmá, nýbrž i těžko možné bez USA. Za daných strategických podmínek ve světě mají malé a střední evropské země (i při společném postupu) fakticky jen omezené možnosti vlivu na vývoj strategické situace v globálním měřítku, do jisté míry i v Evropě samé. Evropa bez SSSR představuje strategicky jen jakési „mezipole“. Na tom v podstatě nic nemění ani úsilí gaullistické Francie, jehož politický význam je jinak, a to i z hlediska evropské bezpečnosti, nesporný.²²⁾

Avšak i za tohoto stavu věci se tu středním a malým evropským zemím nabízejí možnosti, a to nemalé. Jejich vhodná aktivita, iniciativnější uplatnění v tomto „mezipolí“. by mohla citelně přispět k posílení celoevropské bezpečnosti, zpětně pomáhat stabilizovat strategickou rovnováhu v této části světa.

Z uvedeného vyplývá, že jediná reálná cesta k posílení celoevropské bezpeč-

²¹⁾ Viz Komuniké ze zasedání Politického poradního shromáždění, *Dokumenty k čs. zahraniční politice*, 2—3/1965.

²²⁾ Srv. W. Cornides, *Prioritäten des Friedens in Europa*, Europa-Archiv 24/65 a 3/66.

nosti vychází tedy z respektování existujícího stavu. Tento stav je v Evropě charakterizován především existencí různých společenských zřízení, dvou vojenskopolitických seskupení, dvou německých států. Současně je třeba přísně dodržovat základní zásady mírového soužití, především zásadu respektování svrchovanosti a územní integrity každého státu a zásadu nevměšování se do jeho vnitřních záležitostí.²³⁾

* * *

Při řešení úkolů upevňování evropské bezpečnosti je nutno se soustředit především na čtyři základní okruhy problémů:

1. *Vystříhat se všeho, co by přiosťřilo či zkomplikovalo situaci v Evropě.* V této souvislosti není snad třeba zdůrazňovat, že na evropský vývoj zdaleka nepůsobí jen události v této části světa. Například americká agrese ve Vietnamu má velmi negativní odraz i na Evropu, citelně zpomalila vývoj k uvolnění na tomto kontinentu.

V Evropě samé představuje největší zdroj napětí v současné době vytrvalá snaha západoněmecké politiky získat za podpory USA přístup k jaderným zbraním. Toto úsilí zdůvodňuje spolková vláda poukazováním především na zdánlivou potřebu zajištění bezpečnosti své země.

Většina evropských zemí, i když uznávají nárok NSR na bezpečnost, však, včetně spojenců NSR, tento názor nesdílí a více či méně politiku atomového vyzbrojení NSR odmítá. Naprosto rozhodně se proti těmto nebezpečným snahám staví socialistické země, které v takové politice spatřují přímo ohrožení míru. Země Varšavské smlouvy daly naprosto jednoznačně najevo, že umožnění přístupu západnímu Německu k jaderným zbraním by vedlo k vytvoření nové situace v Evropě, která by je donutila učinit nevyhnutelná odvetná opatření k zajištění své bezpečnosti. To znamená, že připuštění NSR k jaderným zbraním, ať v přímé či nepřímé formě, by ve svých praktických důsledcích vedlo k vážnému zhoršení a zkomplikování situace v Evropě, k vystupňování závodů ve zbrojení, a to především v oblasti jaderných zbraní.²⁴⁾

Nebezpečí vyplývající z úsilí NSR na úseku atomového vyzbrojování vyniká zvláště v souvislosti s celkovou politikou tohoto státu, oficiálně hlásaným programem změny statu quo v Evropě. Tím vláda NSR nejen vážně narušuje mezinárodní důvěru a zvyšuje napětí mezi státy, nýbrž udržuje i vlastní národ v nebezpečných iluzích a vytváří tak živnou půdu pro exterimistické síly. Ty se přitom nespokojují jen s požadavkem obnovy německých hranic z roku 1937, jak o tom mj. svědčí jejich provokační požadavky vůči Československu.²⁵⁾

Situaci v Evropě zvláště citelně komplikuje postup západoněmeckých oficiálních míst vůči druhému německému státu — NDR a vůči západnímu Berlínu. Tzv. Hallsteinovou doktrínou vykonává vláda NSR všestranný nátlak na jiné suverénní státy a znesnadňuje zlepšení vztahů mezi státy a uvolnění mezinárodního napětí. Otázka západního Berlína, ležícího uvnitř druhého německého státu, je pak nanejvýš citlivou záležitostí, kdy neodpovědný či jen neobezřetný postup může vést k nejvážnějším komplikacím a důsledkům přímo pro světový mír.

Nejde však jen o vyloženě agresivní akce, kterých se je nutno v zájmu uvolnění v Evropě a rozvoje celoevropských vztahů vystříhat. Bylo by žádoucí

²³⁾ Viz čs. návrh Deklarace zásad mírového soužití předložený v OSN a projevy čs. delegátů z 8. 11., 29. 11., 1. 12. a 20. 12. 1965. *Projevy a dokumenty z XX. VS OSN*, MZV, Praha 1966

²⁴⁾ Srv. Společné čs.-sovětské prohlášení, Rudé právo 16. 9. 1965.

²⁵⁾ Srv. projev spolkového ministra Seebohna na Sudetoněmeckém dnu v květnu 1964, *Informační bulletin o otázkách německého imperialismu*, ÚMPE, 6—7/1964.

zabránit i vytváření takových situací, které by citelně ztěžovaly celoevropskou spolupráci. Takový případ by mohla představovat například diskriminační politika a praxe Evropského hospodářského společenství vůči evropským socialistickým zemím.

2. *Rozvíjet vztahy mezi evropskými zeměmi bez ohledu na různost společenského zřízení.* Zásadní význam pro posílení evropské bezpečnosti, zvláště z hlediska celkového ozdravení situace a obnovení důvěry mezi národy Evropy, může mít nesporně rozvoj vzájemné spolupráce v celoevropském měřítku, zejména na úseku hospodářských a kulturních styků.

Pro socialistické země je snaha o dosažení širší, vzájemně výhodné a rovnoprávné spolupráce, zejména v oblasti hospodářské a vědeckotechnické, nedílnou součástí úsilí o upevnění míru a bezpečnosti v Evropě. Také stále více evropských kapitalistických zemí začíná v posledních letech zřetelně projevoval zájem o rozvoj spolupráce se socialistickými zeměmi, zvláště malé země západní a severní Evropy.²⁶⁾

Společným pojítkem v tomto úsilí není jen snaha přispět k ozdravení situace v Evropě. Nanejvýš důležitou roli zde hrají objektivní příčiny ekonomické povahy, postupující internacionalizace výrobních sil a podstatný rozvoj mezinárodní dělby práce v důsledku vědeckotechnické revoluce, která si vynucuje nejen změnu struktury výroby a oběhu v národním a mezinárodním měřítku, ale i širší a hlubší kooperaci mezi průmyslově vyspělými státy i přes hranice existujících hospodářských soustav.

Proto Československá socialistická republika jako malá a současně průmyslově vysoce vyspělá země vyvíjí tak vytrvalou iniciativu právě na tomto poli. Československá zahraniční politika si slibuje zejména mnoho od rozvoje činnosti Evropské hospodářské komise jakožto regionálního orgánu OSN, v němž zasedají evropské země bez rozdílu svého společenského a ekonomického systému. Československo má přitom zásadní zájem nejen na rozvoji dvoustranných a vícestranných vztahů a spolupráce zejména v oblasti průmyslové výroby, nýbrž například i na co nejracionalnějším využívání přírodních a energetických zdrojů v regionálním a interregionálním rámci. Československo je pro studium a řešení projektů celoevropského charakteru v energetice, v regulaci surovinových zdrojů, v dopravě, v propojení vodních toků apod., kde je nezbytné spojit a koordinovat úsilí a prostředky.²⁷⁾

Neméně významný je i rozvoj styků v oblasti nezištné výměny statků duchovních. Vždyť právě zde je přínos Evropy lidské civilizaci i dnes stále velmi podstatný. Přitom kulturní svazky evropských národů — přes náraz tzv. studené války — jsou v důsledku mnohosetletého společného vývoje velmi úzce propleteny a jejich uvolnění — jak ukázala nedávná minulost — bylo ke škodě jak socialistických, tak kapitalistických zemí.

V této souvislosti je na místě podtrhnout mimořádný význam mírových, normálních vztahů mezi oběma německými státy. Jestliže přehrada mezi evropskými národy se ukázala všestranně ztrátová, o co větší záporné důsledky musí přinášet vztahy napětí a nenávisť mezi státy jednoho národa.

Slibné perspektivy dalšího rozvoje mezinárodních, hospodářských, vědeckotechnických a kulturních styků však mohou být využity pouze za předpokladu, že budou kolektivním úsilím vytvořeny záruky míru a jistoty v mezinárodních vztazích. Rozvoj vědy a techniky vytváří příznivou atmosféru pro dosažení dalších výsledků v normalizaci mezinárodních vztahů, v upevnění hospodářské a sociální stability v Evropě, a tím i evropské bezpečnosti. Snahy o prohloubení

²⁶⁾ Srv. komuniké z jednání min. zahr. věcí ČSSR V. Davida s min. zahr. věcí Dánska a Švédska, Rudé právo 26. 2. 1966 a 2. 4. 1966.

²⁷⁾ Srv. čs. memorandum a projev vedoucího čs. delegace nám. min. zahr. věcí O. Kličky na zasedání Evropské hospodářské komise. *Dokumenty k čs. zahraniční politice*, 6, 7/1965.

celoevropské spolupráce však budou ve svých důsledcích přímo úměrné tomu, jak dalece budou zbaveny politických spekulací, které jsou jednak nereálné, jednak protichůdné cílům, k nimž spolupráce směřuje.

3. *Usilovat o dohodu na úseku dílčích bezpečnostních opatření.* Stále zřetelněji se ukazuje a více uznává, že v současné době je možné a nutné uskutečnit nezávisle na řešení německé otázky či dohody o úplném a všeobecném odzbrojení řadu dílčích opatření, která by vedla ke zlepšení celkové situace v Evropě a tím současně i k vytváření příznivějších podmínek nejen pro řešení dalších, složitějších otázek jak v oblasti odzbrojovací tak i německé problematiky.

Socialistické země už po léta — v souzvuku se stále častějšími podobnými názory i na Západě — navrhují řadu takových opatření.²⁸⁾

Především je to komplex návrhů ke zlepšení vztahů mezi státy NATO a Varšavské smlouvy. Patří sem zejména návrh na uzavření paktu o neútočení mezi členskými státy obou seskupení, který by nepochybně přispěl k upevnění důvěry ve vztazích mezi evropskými zeměmi.

Dále jsou to návrhy na zmrazení jaderné výzbroje a na vytvoření bezatomového pásma ve střední Evropě a návrh vlády NDR, aby se oba německé státy zřekly atomového vyzbrojení svých ozbrojených sil, vzdaly se výroby, získávání a používání jaderných zbraní a jejich umístění na svém území.

Velký význam by mělo dosažení dohody o zákazu dalšího šíření jaderných zbraní v jakékoli formě, ať přímou či nepřímou cestou — prostřednictvím vojenských seskupení. Povzbudivým jevem bylo, že XX. VS OSN přijalo jednomyslně rezoluci, žádající uzavření takové dohody. Socialistické země v čele s SSSR vyvíjejí veliké úsilí, aby se podařilo dosáhnout vzájemně přijatelné dohody o tomto nanejvýš závažném a značně složitém problému celosvětového významu. Svědčí o tom přesvědčivě i sovětské návrhy na ženevské konferenci, zejména návrh na prohlášení jaderných mocností, že nenasadí jaderné zbraně proti zemím, které jaderné zbraně nevlastní a na jejichž území nejsou rozmístěny.²⁹⁾

Z vojenskotechnických opatření by v současných podmínkách bylo zřejmě záhodno věnovat pozornost zejména problematice zajištění proti nenadálému útoku, případně i celkovému snížení ozbrojených sil v Evropě.

Dosažení dohod o takovýchto opatřeních by bylo velikým přínosem nejenom z hlediska posílení bezpečnosti a ozdravení celkové situace v Evropě. Mělo by i značný význam ekonomický, neboť přijetí podobných opatření by uvolnilo jistě nemalé finanční, materiální a lidské prostředky pro konstruktivnější cíle.

4. *Vyjasňovat představy o trvalém zajištění evropské bezpečnosti a konstruktivní evropské politice.* Situace v Evropě dvacet let po skončení druhé světové války se podstatně změnila. V Evropě pevně zapustila kořeny socialistická společenská zřízení. Všeobecně se předpokládá, že na tomto kontinentu budou dlouhou dobu vedle sebe existovat jak socialistické, tak kapitalistické státy. Politika mírového soužití se za existujících podmínek stává pro Evropu kategorickým imperativem.

Stále více se proto uznává na naší i na druhé straně, že dozrál čas k upevnění a rozvinutí celoevropské bezpečnosti a spolupráce a současně s tím vystala i nutnost nejen podniknout okamžitě či v nedaleké budoucnosti některá žádoucí opatření v tomto směru, ale poskytnout i perspektivu, vyjasňovat představy o trvalém zajištění evropské bezpečnosti a konstruktivní evropské politice.

Před časem vystoupila Polská lidová republika s návrhem na svolání porady o otázkách kolektivní bezpečnosti v Evropě. Socialistické země tento návrh,

²⁸⁾ Viz komuniké Politického poradního shromáždění, *Dokumenty k čs. zahraniční politice*, 2, 3/1965.

²⁹⁾ Rudé právo, 3. 2. 1966.

který nikterak neomezuje tematiku jednání, jednoznačně podporují. Jak ukazují dosavadní zkušenosti z rozhovorů se západoevropskými činiteli, setkává se tato myšlenka se stále větším zájmem i na Západě.³⁰⁾

Významnou iniciativu při rozvoji celoevropského dialogu vyvíjí československá diplomacie. Ve snaze přispět k zajištění evropského míru a bezpečnosti usiluje ČSSR o spolupráci s evropskými státy, především s těmi, které s námi bojovaly proti hitlerovskému fašismu za 2. světové války a které mají zájem na odvrácení nebezpečí vzniku nového válečného konfliktu na území Evropy. Získat podporu vlád těchto zemí pro zajištění evropské bezpečnosti považuje československá zahraniční politika za svůj přední úkol.³¹⁾

* * *

Pro konstruktivní vyjasňování problémů i možností na úseku celoevropské bezpečnosti a spolupráce má v současných podmínkách stále větší význam aktivní účast vědců, co nejužší spojení výzkumu a praxe v oblasti mezinárodních vztahů a zahraniční politiky. Úloha vědců spočívá především ve vypracování hlubokých rozborů současné situace ve světě, a zvláště v Evropě, zejména rozborů sil působících v Evropě jak v kladném, tak i v záporném směru. Nanejvýš důležité místo patří studiu tzv. interdependence mezi německou otázkou a celoevropskou bezpečností. Marxističtí vědci se musí též fundovaně vypořádat s koncepcemi a ideologiemi, které nemají nic společného se skutečným mírovým soužitím, například s teoriemi tzv. mostů, konvergenčními teoriemi ap. Neméně významná však je i aktivní účast vědců na vypracování koncepcí řešení a dalšího postupu, na formulování vzájemně přijatelných návrhů. V této souvislosti roste i význam společných setkání a názorových konfrontací mezi vědci ze socialistických a kapitalistických zemí.

Pozitivní program evropské bezpečnosti a mírové spolupráce má reálné vyhlídky na úspěch, přes všechnu složitost problematiky. Vždyť může všem zúčastněným národům přinést jen prospěch. Zvláště žádoucí je aktivní účast německého národa, obou německých států. Nejenom s ohledem na jejich význam v tomto směru. Němcům se tu naskytuje jedinečná příležitost plně skoncovat s nedávnou neblahou minulostí a postavit se do předních řad těch sil, které usilují o Evropu míru a pokroku.

Evropa by již neměla déle čekat, přešlapovat na místě. Je na čase začít rozvíjet konstruktivní politiku v celoevropském měřítku. Je třeba konečně rozrazit osudový řetěz střídání míru a války na tomto kontinentu, otevřít prostor myšlenkám a silám, usilujícím o uklidnění v Evropě, o zajištění bezpečnosti a rozvoj široké mírové spolupráce na základě rovnosti, vzájemných výhod a nevměšování.

Československo a ostatní socialistické evropské země jsou ochotny napomoci tomuto vývoji ze všech sil. Evropa XX. století si zaslouží epochu stabilního míru, bezpečnosti a plodného soužití svých národů.

³⁰⁾ Srv. prohlášení Spaaka v belgickém senátu 3. 8. 1965: „Musíme vyhledávat soustavnější kontakty s komunistickými státy, abychom společně zkoumali otevřené problémy.“ Cit. ze statě P. Winklera, *Nová Mysl* 11/1965, str. 1289. Zejména pak vystoupení Haekerupa na bruselském zasedání Rady NATO počátkem června 1966.

³¹⁾ Viz vystoupení ministra V. Davida v NS, *Rudé právo* 19. 3. 1966.